

Erdély Nagy-Romániában, 1918–1919

Erdély huszadik századi történelmének alakulása – a társadalomtudományok egyik elterjedt, mai szakkifejezésével élve – a románok és magyarok közötti „nulla összegű játék” dinamikáját követte, ahol a megbékélés, a kompromisszum csaknem lehetetlen volt. A szemben álló felek teljes győzelemre törekedtek, és a győztes „mindent vitt”.

Erdély bonyolult nemzetiségi viszonyai, a néprajzi tarkaság, a román, a magyar és a német lakosság területi elhelyezkedésének kevertsége szinte lehetetlenné tette az etnikailag minden szempontból kielégítő, igazságosnak mondható határvonal meghúzását. Részben ezzel magyarázható, hogy míg Erdély Romániával való 1918-as „egyesülésében” a román közvélemény saját nemzeti törekvéseinek beteljesülését látta (és látja ma is), addig az Erdély elcsatolását szentesítő trianoni békeszerződést magyar oldalon össztársadalmi méretű elutasítás övezi. Ami tehát

A nagyzebeni Kormányzótanács tagjai

(Fotók: képtár)

az egyik népnek diadal és örömmű, az a másiknak tragédiát és gyászt jelent.

Abban, hogy Trianon a magyar történelmi tudat egyik traumatikus élményévé vált, meghatározó szerepet játszott a békeszerződés területi előírásainak durvasága és elvszerűtlensége is: több mint 3 millió magyar – köztük 1,6 millióan a Romániának ítélt területen – került kisebbségi helyzetbe, az

elcsatolt területek egy része pedig, mint például a Székelyföld, ma is túlnyomó többségében magyar lakosságú.

„Erdély, Erdély kell nekünk”

1914-ben Románia a Központi Hatalmak (Németország, Ausztria–Magyarország és Olaszország) formális szövetségese volt. A román közvélemény szemében

azonban – főleg az erdélyi románok elnyomásáról folyamatosan érkező, gyakran felnagyított hírek hatására – az Osztrák–Magyar Monarchia rendkívül népszerűtlen volt. „Erdély, Erdély kell nekünk, Erdély!” – ez a korabeli katonai induló fejezte ki leginkább a romániai közhangulatot.

Az első világháború kitérőrekor a bukaresti koronatanács a fegyveres semlegesség mellett döntött, ezt követően pedig a hadviselő felek valóságos versenyfutásba kezdtek Románia megnyeréséért. Ion I. C. Brătianu miniszterelnök és I. Ferdinánd román király kezdetől fogva Erdély megszerzésére törekedett, erre azonban csak az antant győzelme esetén volt reális esély. Kivárták tehát a kedvezőnek vélt alkalmat, és 1916. augusztus 17-én Bukarestben titkos megállapodást kötöttek az antant képviselőivel. Eszerint a román hadseregnek 10 napon belül meg kellett támadnia a Monarchiát, ennek fejében Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Oroszország elismerte Románia jogát Bukovina nagy részére, a Bánságra, Erdélyre és Kelet-Magyarországra egy részére. Debrecen és Szeged megmaradt volna Magyarországnak, viszont Vásárosnamény, Mátészalka, Békéscsaba, Makó és Gyula Romániához került volna. A szerződés szerint Romániának tilos volt különbékét kötnie az ellenséggel.

Az 1916. augusztus 27-én megindult támadás nyomán Erdélybe betört román csapatokat a német és

Erdély „fővárosába”, Kolozsvárra 1918. december 24-én vonult be a román hadsereg. Ferencz József, az akkor már 83 éves, nagy tekintélyű kolozsvári unitárius egyházfő így írt erről a naplójában: „1918. december 24-én a románok megszállották Kolozsvárt is. Karácson szombatján angyalok járása helyett kucsmás oláh katonák. Bizony, szomorú Karácson. Ide jutottunk hát a diadalmas forradalommal! Hiszen maholnap az egész magyar népköztársaság az ellenség kezében lesz. Északon a csehek és tótok, délen a szerbek és szlovének, Erdélyben a románok osztozkodnak az ezeréves Magyarországon. [...] De nem folytatom tovább. Könnyeimmel írtam e sorokat is, s valószínűleg azok már nem apadnak el, amíg én még élek.” „Emlékezetes, fájdalmas, soha el nem felejthető karácsony” volt ez – jegyezte fel ugyanerről a napról a neves színházi és filmrendező, Janovics Jenő. „Árvaságra jutott magyarok ezen a szent éjszakán nem hunyták le a szemüket.”

az osztrák–magyar erők már október közepéig kiverték onnan. December 6-án Bukarestet is elfoglalták, ezért a királyi udvar és a román kormány a moldvai Iași városába menekült. Az 1917-es bolsevik hatalomátvételt követően Oroszország kivált a háborúból, ami még

nehéz katonai helyzetbe hozta Romániát. Így 1918. május 7-én Bukarestben – megszegve ezzel az 1916-os titkos szerződésben vállalt kötelezettségét – Románia kénytelen volt megalázó különbékét kötni a Központi Hatalmakkal, amit azonban I. Ferdinánd király végül nem szentesített. Az ország jövője ekkor kilátástalannak tűnt: területek nagy része idegen megszállás alatt állt, és egyelőre halvány remény sem mutatkozott a hón áhított Erdély megszerzésére.

Előre a Tiszáig!

Néhány hónappal később azonban radikális fordulat állt be a háború menetében. 1918 őszén a Központi Hatalmak vereséget szenvedtek: szeptemberben Bulgária, októberben Törökország, novem-

Több mint 3 millió magyar – köztük 1,6 millióan a Romániának ítélt területen – került kisebbségi helyzetbe.

Nagy-Románia
1923

Nem teljesült román területi igények   román határ 1923-ban

ber 3-án Ausztria–Magyarország, végül pedig november 11-én Németország is fegyverszünetet kért. Románia előtt váratlanul ismét felcsillant a remény, hogy a győztesek oldalán fejezi be a háborút, és érvényesítheti területi követeléseit. November 5-én Robert Lansing amerikai külügyminiszter jegyzékkel fordult a román kormányhoz, mely szerint támogatni fogja annak „jogos politikai és területi” követeléseit. Georges Clemenceau francia miniszterelnök a többi szövetséges nevében is megüzente: eljött az ideje annak, hogy Románia újból hadba lépjen az antant oldalán. Az üzenetet kalandos körülmények között juttatta el Victor Antonescu román diplomata Szalonikin keresztül Iaşiba egy francia tiszt által vezetett repülőgépen, hamis úlevéllel, álnéven. November 9-én, aznap, amikor Henri Berthelot francia tábornok, a szovjetellenes intervenció céljára létrehozott hadserege élén megkezdte az átkelést a Duna északi partjára, elrendelték a román hadsereg újbóli mozgósítását. Másnap, tehát egy nappal a német fegyverszünet előtt, Románia 24 órás ultimátumot intézett Németországhoz, felszólítva, hogy csapatai hagyják el az ország területét. Ferdinánd király parancsba adta hadseregének, hogy szabadítsák fel bukovinai és erdélyi testvéreiket az „idegen elnyomás” alól, és egyesítsék az összes román egy országban.

A román csapatok előőrsői november 12-én lépték át a Kárpátokat a Tölgyesi-szorosnál, és Ferdinánd király aláírásával ellátott röpiratokat osztogattak. Maroshévízre és Csíkszeredába vonultak be elsőként. Constantin Prezan tábornok, a román Nagyvezérkar főnöke kijelentette: „garantáljuk a lét és a javak biztonságát a román föld minden népének a Tiszáig és a Dunáig, nem téve különbséget sem nemzetiség, sem vallás között”. A „Duna–Tisza program” meghirdetése nyilvánvalóan ellentmondott az 1918. november 13-i belgrádi katonai konvenciónak, amely szerint a magyar hadsereget Erdélyben csak a Beszterce–Maros vonalig kellett visszarendelni, és a kiürített területeken is megmaradhatott a magyar közigazgatás.

Teljes elszakadás

1918 őszén, a Monarchia felbomlásának heteiben a megreformált, föderalizált birodalom vagy a Béctől függő, de autonóm Erdély alternatívájával szemben az erdélyi románok elképzelései között egyre határozottabban körvonalazódott a Romániával való egyesülés lehetősége. Ez már nem a homályos, távoli és bizonytalan jövő részét képezte, hanem egyre többen gondolták úgy, hogy ez a lehetőség karnyújtásnyira került.

Az erdélyi és a magyarországi román vezetők az október 12-i nagyváradi értekezletükön vitatták meg

A román békeküldöttség, középen Ion I. C. Brătianu

az új helyzetet. Az ott elfogadott nyilatkozatot Alexandru Vaida-Voevod képviselő, későbbi román miniszterelnök olvasta fel október 18-án a magyar parlamentben. Ez a wilsoni elvek alapján önrendelkezési jogot követelt a magyarországi és erdélyi román nemzet számára, továbbá kétségre vonta a magyar kormány és a magyar parlament jogát, hogy a román nemzet nevében szóljon. Leszögezte, hogy a románok képviseletére a jövőben kizárólag a román nemzetgyűlés, illetve annak létrejöttéig a Román Nemzeti Párt végrehajtó bizottsága jogosult. A nyilatkozat román és magyar oldalon egyaránt nagy visszhangot kellett.

November 9-én az aradi székhelyű Központi Román Nemzeti Tanács – Lansing amerikai kül-

Jászi Oszkár

ügyminiszter négy nappal korábbi, már említett üzenetén felbuzdulva, és Brătianu román miniszterelnök támogatását bírva – ultimátumot küldött a magyar kormánynak. Felszólította, hogy 23 vármegye teljes területén és másik három vármegye románok lakta járásában haladéktalanul adja át a hatalmat.

Az előállt helyzet megoldása végett Jászi Oszkár, „a Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési jogának előkészítésével megbízott” tárca nélküli miniszter Aradra utazott, és november 13–14-én találkozott a román vezetőkkel. Azt javasolta,

Elkezdődött a szimbolikus térfoglalás is: igyekeztek eltüntetni a magyar nyelvű feliratokat és a közterekről a magyar történelmi emlékeket.

hogy Kelet-Magyarországon svájci mintára alakítsanak ki összefüggő nemzeti területeket és autonómiákat. Miután ezt az elképzelését visszautasították, azt indítványozta, hogy a román többségű területeket igazgassa a Román Nemzeti Tanács, amely a budapesti parlamentben is képviseltetné magát. A román küldöttség ezt is elutasította, mire Jászi megkérdezte: végül is mit akarnak a románok? Teljes elszakadást – válaszolta Iuliu Maniu, az egyik legtekintélyesebb vezetőjük, mire a tárgyalások megszakadtak.

Az erdélyi román vezetők e sorsdöntő hetekben mindvégig szoros kapcsolatban álltak az akkor még Iaşiban székelő román kormánnyal. Szorgalmazták a román hadsereg mielőbbi bejövését, a kormány pedig instruálta őket a követendő

taktikát illetően. Ion I. C. Brătianu azt javasolta az erdélyieknek, hogy mielőbb hívjanak össze egy népgyűlést, amely kimondja a feltételek nélküli, dinasztikus alapon megvalósuló egyesülést. A Központi Román Nemzeti Tanács ennek megfelelően cselekedett, és „nemzetgyűlést” hívott össze Gyulafehérvárra. Egy bizalmas körlevélben megjegyezte, ez azért is szükséges, hogy elkerüljék a vitatott területek hovatartozását eldöntő esetleges népszavazást. Mindezzel párhuzamosan Erdély-szerte megalakultak a román nemzeti tanácsok és nemzeti gárdák, amelyek igyekeztek átvenni a helyi hatalmat a széteső magyar közigazgatástól.

Az 1918. december 1-jei gyulafehérvári román nagygyűlésnek becslések szerint mintegy 100 ezer résztvevője volt, egy részük a magyar kormány által biztosított különvonatokon érkezett a helyszínre. A nagygyűlésre delegált 1228 küldött kilencpontos határozatot fogadott el, amelyek közül az első kimondta „Erdély, Bánát és Magyarország összes románjainak [...] s az általuk lakott területeknek egyesülését Romániával”. Nagy Nemzeti Tanácsot választottak, amely másnap egy 15 tagú végrehajtó testületet jelölt ki, az ún. Kormányzótanácsot. Ennek elnöke Iuliu Maniu lett. Hódoló táviratot és küldöttséget menesztettek az időközben Bukarestbe szakított román kormányhoz, amely december 24-én törvénybe iktatta az egyesülést. Az erdélyi közigazgatás vezetését – ideiglenes

Románia, akárcsak Belgium vagy Szerbia, „speciális érdekelttségű kis államként” korlátozott mértékben vehetett részt a békekonferencián. Saját határai vonatkozásában azonban kifejtette területi igényeit. Ion I. C. Brătianu, aki 1919 júliusáig a román béke delegáció elnöke volt, maximális követelésekkel állt elő: Besszarábiát, Bukovinát, Erdélyt, Máramarost, Partiumot, valamint az egész Bánságot követelte, ezenkívül igényt tartott a Tiszántúl keleti szegélyére egészen a Debrecen–Szeged vonalig. Érvelését az 1916-os bukaresti titkos szerződés előírásaira, továbbá etnikai, gazdasági, stratégiai jellegű megfontolásokra alapozta, szükség szerint vegyítve vagy éppen elhagyva őket. A győztes nagyhatalmak támogatták ugyan Erdély Romániához csatolását, de a Tiszántúl keleti szegélyét meghagyták Magyarországnak, a Bánságot illetően pedig az újonnan létrejött Szerb–Horvát–Szlóven Királysággal kellett osztoznia Romániának. A párizsi békekonferencia döntései nyomán Románia geopolitikai helyzete megváltozott Európában, és kis országból közepes méretű állam lett. Területe több mint kétszeresére növekedett, és a lakossága is majdnem megduplázódott, ugyanakkor soknemzetiségű országgá vált.

jelleggel – a nagyszebeni székhelyű Kormányzótanács látta el. A külügy, a hadügy, továbbá a vasutak, a vámok és az állambiztonság ügyei – tehát a legfontosabb kérdések – azonban a központi kormányzat hatáskörébe tartoztak.

Nagy-Romániában

A Belgrádban kijelölt demarkációs vonalat 1918. december közepén érte el a román haderő. Berthelot tábornok ekkor önhatalmúlag en-

gedélyezte az előnyomulást is a Szatmárnémeti–Nagykároly–Nagyvárad–Arad vonalig. 1919. január közepére a román katonák már eljutottak Máramarossziget–Nagybánya–Zilah–Csucsma magasságáig, jóformán tehát az egész történelmi Erdély területét megszállták. Hadra fogható magyar hadsereg hiányában szinte sehohol nem ütköztek szervezett ellenállásba, de ez nem is illett volna Károlyi Mihály kormányfő majd államelnök pacifista elképzeléseibe. Szatmárnémetibe április 19-én, Nagyváradra pedig másnap, húsvét vasárnapján vonultak be a románok. Temesváron augusztus 10-én ünnepélyes népgyűlés deklarálta a Bánság nagyobbik részének csatlakozását Romániához.

Az elfoglalt területeken a román hadsereg azonnal intézkedett a fegyverek beszolgáltatásáról, továbbá szükségállapotot, sajtócenzúrát, éjszakai kijárási tilalmat és utazási korlátozásokat vezetett be. Fokozatosan teret nyert az új román közigazgatás, átvették a hivatalokat. Hűségükre kötelezték az állami alkalmazottakat, a tanárokat, tanítókat, ügyvédeket, bírakat, közjegyzőket. Aki ezt nem vállalta, elbocsátották állásából. Elkezdődött a szimbolikus térfoglalás is: igyekeztek eltüntetni a magyar nyelvű feliratokat és a közterekről a magyar történelmi emlékeket, ugyanakkor kötelezővé tették a román nemzeti színek és a román cégablak használatát.

A végleges magyar–román határról az első világháborút lezáró párizsi békekonferencia döntött. Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés értelmében a Romániához került magyarországi terület rész – a történelmi Erdély, a Bánság kétharmada és a Partium – csaknem 103 ezer négyzetkilométer telt ki, több mint ötmillió lakossal. Nagy-Románián belül az erdélyi románok többnyire akadálytalanul érvényesíthették nemzeti, gazdasági és kulturális érdekeiket. A kisebbségbe került magyarok önrendelkezési igényeit azonban egyáltalán nem vették figyelembe sem a párizsi döntéshozók, sem a két világháború közötti bukaresti kormányok. **L. Balogh Béni**

Az írás az NKFP OTKA „Kelet-közpeurópai nacionalizmusok az első világháború éveiben” című kutatási program keretében készült.

A román hadsereg bevonulása Kolozsvárra

Lucian Blaga román költő, filozófus egyik írásában felidézte az 1918. december 1-jei gyulafehérvári nagygyűléshez fűződő személyes emlékeit. „Hihetetlen nyüzsgés volt itt. Imitt-amott emelvények álltak, a szónokok azokról intéztek beszédet a nemzethez. [...] Azon a napon ismertem meg, mit jelent a nemzeti lelkesedés, az őszinte, önkéntelen, ellenállhatatlan, belülről jövő, mindenkit magával ragadó lelkesedés. Olyasvalami volt, ami feledtetett mindent, még az emelvényeken szónoklók sutaságát, teljes tapasztalatlanságát is. Este, mialatt szekerünkön visszaindultunk Szászsebesre, én és a bátyám is abban a tudatban voltunk, hogy „új idők alapjait raktuk le”, noha nem tettünk egyebet, mint néma és jelentéktelen figurákként részt vettünk egy olyan eseményen, amely a sors akaratából valósult meg. A lezajlott esemény, a maga erejével és felemelő légkörével, felébresztette bennünk a történelmi öntudatot.”